

SHEFKIJE ISLAMAJ

SHENJAT E PIKËSIMIT NË MEDIEN E RE ELEKTRONIKE

Mediet e reja – vështrim i përgjithshëm

Komunikimi përmes medieve elektronike ndryshon pak a shumë nga modeli i zakonshëm i komunikimit. Procesi i komunikimit është i njëjtë, por mjetet që përdoren janë të ndryshme. Gazetat, televizioni dhe radioja tashmë konsiderohen medie tradicionale. Ato në masë të madhe janë zëvendësuar me internetin. Interneti përdor portalin si zëvendësim për gazetat, kurse përmes tij mundësohet ndjekja edhe e emisioneve të televizionit dhe radios. Ai, pra, bashkon të gjitha mediet dhe sjell më shumë informacion dhe përmbajtje sesa mediet tradicionale. Jo pa arsye zbulimi i internetit është krahasuar me zbulimin e zjarrit në historinë njerëzore duke e ndarë madje historinë njerëzore në para e pas zbulimit të tij. Komunikimi sot, prandaj, është i paimagjinueshëm pa internetin dhe pa mediet digjitale. Rrjetet sociale, aplikacionet, SMS dhe email-i janë mënyra me të cilën komunikimi është bërë shumë më i lehtë dhe shumë më i shpejtë. Ato janë bërë pjesë e jetës sonë të përditshme dhe po na marrin gjithnjë e më shumë kohë për të kryer edhe punët e përditshme përmes tyre. Nuk na habisin të dhënat që japin shumë burime, se “interneti sot përdoret nga më shumë se 3.4 miliardë njerëz në mbarë botën, ose nga rreth 50 për qind e popullsisë”.

Ashtu si gjuha në përgjithësi edhe komunikimi i sotëm, në mediet e shumta e të ndryshme elektronike, ndjek zhvillimet e përshpejtuara në të gjitha fushat e jetës njerëzore. Brenda këtij komunikimi ligjërimi digjital shpreh veçantitë e tij, sikundër tipat e tjerë të ligjërimit – ai shquhet me treguesit e pothuajse të gjitha stileve funksionale, por më së shumti i afrohet stilit bisedor, në të vërtetë komunikimi në mediet e reja ka sjellë lëkundjen e kufijve midis gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar. Ligjërimi shkrimor dhe ligjërimi gojor janë në bashkëmarrëdhënie të ngushtë. Mund të thuhet se në ligjërimin digjital janë përvijuar dukuri të reja gjuhësore, paraqitja e të cilave lidhet me mënyrat e realizimit të këtij komunikimi. Si rrjedhojë ligjërimin digjital e karakterizon në rend të parë ngjeshja semantike sipas ekonomisë gjuhësore, që realizohet me veprime të ndryshme, ndër të cilat janë ato grafostilistike, të shprehura me zëvendësime, kombinime dhe ngjitje fjalësh a segmente fjalësh. Rezultatet e

studimeve të zhvilluara së fundi sidomos për gjuhën e Facebook-ut dhe të mesazheve SMS vërtetojnë pohimin e enciklopedistit Dejvid Kristëll se komunikimi i zhvilluar përmes kompjuterit, përkatësisht internetit “ka sjellë jo vetëm revolucion shoqëror, por edhe revolucion gjuhësor”¹. Dhe e ka sjellë këtë revolucion sepse ndryshimet janë paraqitur në të gjitha rrafshet gjuhësore: morfologjik, sintaksor, semantik, leksikor dhe sidomos drejtshkrimor e grafostilistik. Kështu:

-në rrafshin **morfologjik**, vërehet prirja për shmangie në rrafshin e formimit të shkurtesave shqipe dhe sidomos të atyre angleze, të përhapura shumë në mesazhet SMS;

-në rrafshin **sintaksor** vërehet përdorimi i fjalive të thjeshta dhe stereotipe, i elipsave, i fjalive të ndërtuara me natyrë joshqipe, mungesa e përdorimit të llojeve të ndryshme të fjalëve, sidomos nyjave, pjesëzave, foljeve ndihmëse etj.;

-në rrafshin **semantik** vërehen ndryshime si pasojë e zgjerimit të temave që diskutohen në mediet elektronike e sidomos në portalet e gazetave të përditshme e të tjera, si dhe në rrjetet sociale në përgjithësi. Në të vërtetë në këto mjete shkruhet diskutohet dhe komentohet për të gjitha temat e jetës njerëzore, pa përjashtim;

-në rrafshin **leksikor** dukuria më e përhapur është përdorimi i shtuar i fjalëve angleze, rrjedhimisht edhe i shkurtesave angleze, por nuk mungojnë as fjalët dialektore dhe leksiku i banalizuar dhe vulgarizmat;

-në rrafshin **drejtshkrimor** vërehet moskujdes i theksuar, për pasojë, edhe shmangie e gabime të shumta e të ndryshme, vetëkuptueshëm edhe përdorimi gabim i shenjave të pikësimit, shkrimi vetëm me shkronja të vogla, përzierje, ngjitje dhe ndarje e të tjera;

-në rrafshin **grafostilistik** vërehet përdorim i madh i simboleve që shprehin ndjenjat e atij që shkruan, të cilat zëvendësojnë pjesëzat, pasthirrat, prozodinë ose gjestet e ndryshme.

Dy rrafshet e fundit – drejtshkrimor dhe grafostilistik, janë objekt vështrimi i këtij vështrimi.

Pse ndodh kjo?

E para, sepse, mediet e reja elektronike e kanë kthyer sot komunikimin tonë në një mjet bashkëkohor të shprehjes gjuhësore të mbështetur gjerësisht nga njerëzit e të gjitha shtresave të ndryshme moshore e shoqërore dhe ka nxitur shfaqjen e dukurive të reja sidomos në këto dy rrafshet gjuhësore,

¹ D. Crystal, *Language and the Internet*, University Press, Cambridge, 2006, f. 2.

përfshirë këtu edhe zgjerimin e shmangieve të ndryshme nga norma gjuhësore në përgjithësi, dhe

E **dyta**, sepse zhvillimi i përshpejtuar dhe përhapja e gjerë e digjitalizimit kanë nxitur diskutime krijuese duke hapur kështu një fushë të re kërkimi stilistik, megjithëse ende modeste dhe të përqendruar vetëm brenda grafostilistikës², por që paraqet provokim për studimet e reja gjuhësore që duhet të ndërmerren shpejt.

I solla në vëmendjen tuaj këto të dhëna të mbarëditura për të përligjur aktualizimin e një teme si kjo. Pse kjo temë për shqyrtim? Për arsyen se komunikimi gjuhësor sot, pra, është pasuruar edhe me një ligjërimit të ri, ligjërimin digjital, i cili për shumë arsye meriton vëmendjen edhe të studiuesve gjuhësorë. Le të kuptohet ky shkrim imi jo vetëm si një aktualizim i kësaj çështjeje, por edhe si nxitje për gjuhëtarët e rinj që do të merren me këtë çështje.

Norma drejtshkrimore dhe norma grafostilistike

Në këtë kumtesë është bërë përpjekje të hetohen shenjat e pikësimit me prirjet zhvillimore në rrafshin e drejtshkrimit dhe të grafostilistikës në mediet elektronike në tri kategoritë e diskursit digjital: në **komunikimin privat** (komunikimi me mesazhe SMS dhe në kanale të tjera elektronike), në komunikimin **gjysmëpublik** (statuset, postimet, komentet dhe përmbajtjet nga sfera e komunikimit publik në Fejsbuk (Facebook) dhe në rrjetet shoqërore) dhe më pak në **komunikimin publik**, sepse hulumtimi ka treguar se aty shmangiet nga rregullat drejtshkrimore edhe në rrafshin e grafostilistikës, pra edhe të përdorimit të shenjave të pikësimit jo vetëm kanë karaktere të ndryshme, por edhe pse janë dukshëm më të pakta se në dy kategoritë e lartpërmendura.

Si burim i lëndës për shqyrtim, pos portaleve të gazetave në formatin elektronik që botohen në Prishtinë e Tiranë, sidomos në komentet shoqëruese të shkrimeve të ndryshme të botuara në to, janë shfrytëzuar edhe diskutimet në forumet e shumta dhe në rrjetet sociale siç janë Facebook-u e të tjerat, ku postohen e ku diskutohen çështje nga më të ndryshme prej atyre politike e deri te ato krejtësisht të veçanta që lidhen me jetën njerëzore në përditshmëri.

² Sipas përkufizimit më të përhapur, grafostilistika, si disiplinë e stilistikës, vëzhgon, regjistron, përshkruan dhe analizon intensifikuesit stilistikë jashtëgjuhësorë të realizuar në rrafshin e ortografisë së tekstit, duke përfshirë në veçanti **shenjat e pikësimit**. Në kohët e fundit ajo është përfshirë edhe në librat e përgjithshëm të stilistikës.

Fillimisht vlen të kujtohet se analiza e grafostilistikës, që sot zbatohet jo vetëm në ligjërimin artistik, po edhe në ligjërimin digjital, dhe që përfshin të ashtuquajturat strategji stilistike, që për objekt studimi kanë përdorimin e shenjave të pikësimit, përdorimin e shkronjës së madhe, ndarjen a zhvendosjen e kufijve të fjalëve a të rrokjeve), përdorimin e vizave (vizave lidhëse) dhe, natyrisht, normën e brendshme, na ka ndihmuar dukshëm në zgjerimin e këndvështrimit tonë për trajtimin e kësaj teme. Sipas kësaj analize këtu përfshihen edhe theksimet a shquarjet me mjete të ndryshme, si ato të motivuarat – leksikore, semantike, të brendshme, gramatikore dhe grafologjike, ashtu edhe ato të pamotivuarat – përsëritjet dhe paralelizmi strukturor.

Para se të sjell disa përfundime të vëzhgimit tim, e ndiej të nevojshme të them se gjuha shqipe në historinë e saj ka një traditë të gjatë përdorimi të shenjave të ndryshme të pikësimit, në të vërtetë rregullat e pikësimit në gjuhën shqipe janë kodifikim i kësaj tradite.

Veçori të ligjërimin digjital

Nga vëzhgimet në këto tri kategori të diskursit digjital – **privat**, **gjysmëpublik** dhe **publik**, që janë shfrytëzuar si lëndë mbështetëse dhe konkretizuese për çështjen e trajtuar me qëllim të përcaktimit të veçorive kryesore të këtij diskursi, janë identifikuar këto dukuri karakterizuese: shmangie të shumta e të ndryshme në rrafshin drejtshkrimor, përkatësisht në rrafshin grafologjik³, e ndër to po përmendim përdorimin gabim të shenjave të pikësimit, në rend të parë të presjes e të pikëçuditjes, por edhe të pikës e të pikëpyetjes, përdorimin gabim të citimeve, keqpërdorimin e shkronjës së madhe në fillim të fjalës etj. Për të krijuar një përfytyrim më të qartë rreth kësaj që u tha, po radhisim më poshtë dukuritë karakterizuese të këtij diskursi:

1. Përdorim i tepruar i shenjave të pikësimit ose mungesë e tyre e plotë.
2. Përdorim i dyfishuar a i shumëfishuar i shkronjave të pikësimit: (??????; !!!!!!,:::,, dhe të tjera.
3. Përdorim i tepruar i shkronjave të mëdha, mungesë e tyre e plotë ose përzierje e tyre brenda së njëjtës fjalë. Shembuj: AI ERDHI DJE PASDITE; Takohemi në MBLEDHJEN e radhës; Urimet Më Të Mira Për Çmimin! Etj.
4. Përdorim vetëm i shkronjave të vogla në gjithë tekstin.

³ Vlen këtu të përmendet se studiues të ndryshëm të medieve të reja figurat shënuese grafologjike ku përfshihen edhe shenjat e pikësimit, i quajnë figura të drejtshkrimit dhe i përkufizojnë si shenja ortografike të liruara prej rregullave logjike e gramatikore. Figurat grafematike radhiten, pra, krahas figurave fonologjike, morfologjike, sintaksore, semantike dhe tekstologjike. Shih për këtë: Goran Bubaš, *Paradoksi interneta kao komunikacijskog medija*, “Medijska istraživanja” 2, viti 6, 2000, 5–23.

5. Përdorim i dendur i shkurtesave dhe i emotikoneve (figurave që shprehin emocionet.

6. Përdorim i tepruar i simboleve të tjera si këto: *****, @, (((, &&&&, →→, etj.

7. Përdorimi i pritur dhe i papritur i pikëçuditjes. Shembull: *Nuk mendoj se do të zgjidhte gjë dënimi me vdekje! Fenomeni është social dhe burimin e ka tek paafërsia e klasës politike shqiptare për të ndërtuar shtetin! Korrupsioni mbjell krimin, dhe kur ai mbin është si një farë e keqe që nuk mund ta kontrollosh më!* BallkanWeb, Forumi “Të majtë e të djathtë”; Komente; Alban 13:31. Mar/12/2016. Siç mësojmë në gramatikën e gjuhës shqipe, pikëçuditja përdoret në fund të fjalisë, në fund të një grupi fjalësh ose edhe vetëm të një fjale për të ngritur intonacionin e tyre e për të shprehur qëndrimin tonë emocional: habi, mahnitje, zhgënjim, frikë, mosbesim, dyshim, urdhër, ndalesë, nxitje etj., përkatësisht në fund të fjalive dëftore-thirrmore, fjalive dëshirore-nxitëse, fjalive nxitëse- thirrmore, fjalive urdhërore, në mjaft raste edhe në fund të fjalive pyetëse të zhdrejta, ndërkaq te fjalitë pyetëse – thirrmore zakonisht vihet pikëpyetja e shoqëruar me pikëçuditjen. Në ligjërimin digjital kufijtë e përdorimit të saj janë zgjeruar dukshëm përtej përdorimit të saj parësor, në kontekste të ndryshme. Kështu e gjejmë të përdoret edhe në fund të fjalive ku shprehet një informacion i rëndomtë, kur nuk shprehet asnjë farë ngjyrese afektive. Duke zëvendësuar shenjat e pikësimit, pikën me pikëçuditjen, autorët e teksteve, të postimeve e të komenteve në ligjërimin digjital, në të vërtetë në mënyrë të vetëdijshme prekin rrafshin stilistik. Në këto raste intonacioni asnjansës i zakonshëm i këtyre shprehjeve gjuhësore ia lë vendin shprehjes që plotësohet me qëndrim emocional e shprehësi të shtuar.

8. Përdorimi i shpeshtë i trepikëshit. Trepikëshi, që shënon një mendim, një fjali a një tekst të papërfunduar ose të ndërprerë, në tekstet që kemi marrë në shqyrtim, përdoret edhe aty ku kemi mendim ose fjali të përfunduar a të rrumbullakuar mirë së paku nga ana informative, pra aty ku presim pikën.⁴ Edhe këtu, si në rastin me pikëçuditjen, zëvendësimi i shenjave të pikësimit ndihet shpesh i pazakontë e i papritur, por në mjaft raste e gjej të përdoret me funksion stilistik. Trepikëshi në të vërtetë në kontekstin e shprehjeve të plota informuese sjell paplotësi. Në këtë mënyrë kjo shenjë e pikësimit, në një farë kuptimi potencialisht “hap” mendimin a fjalinë për një informacion të ri duke i krijuar kështu marrësit mundësinë për plotësimin a vijimësinë e zinxhirit

⁴ Këtu nuk kemi marrë parasysh zëvendësimet që bëhen në mungesë të njohurive të normës gjuhësore, sepse në të tilla raste kjo mosnjohje shprehet edhe në aspekte të tjera të normës gjuhësore.

informativ. Edhe ky veprim mund të konsiderohet ose të karakterizohet si veprim stilistik.

9. Përdorimi i dendur i kllapave, të cilin në mjaft raste, mund ta quajmë veprim drejtshkrimor-stilistik, si topos të teksteve të medieve elektronike. Shembull: Këngëtarja shfrytëzoi rastin (më mirë se të ndodhte e kundërta), dhe iku në pushime. Gazeta Express...10.8.2010. Përdorimi i kllapave, sidomos në tekstet humoristiko-ironike, shpesh shpreh ndërvarësi brendatekstore dhe ndikon në formësimin e tyre stilistik.

Strategji të caktuara stilistike vërehen edhe në rrafshin sintaksor. Njëra ndër to është copëzimi ose parcializimi, të cilin e ndeshim të përdoret dendurisht në rrjetet sociale. Fjala është për fjali a periudha të ndara në më shumë njësi tekstore të veçuara përmes pikave.

Nëse e pranojmë mendimin e stilistikanit të njohur Rifatere se “stilemat lindin gjatë përdorimit të pritur e të papritur të njërive gjuhësore, përkatësisht janë shmangie nga norma⁵ atëherë përdorimi i pikëçuditjes në mjaft raste të gjetura mund të konsiderohet edhe si stilemë ose shmangie me karakter stilogjen.

Veçoritë e bisedimit *chat*

Është e nevojshme të thuhet edhe pak fjalë për gjuhën e ashtuquajtur *chat*⁶, që përmban veçoritë e gjuhës së shkruar dhe të gjuhës së folur, të cilat në të vërtetë më shumë i përkasin ligjërit të folur sesa atij të shkruar. Kjo mund të thuhet sepse *chat*-in e karakterizojnë spontaniteti, ndërhyrjet e digresionet e shpeshta, përdorimi i lokucioneve, i shkurtesave, i zhargoneve dhe i elementeve joverbale të komunikimit.

Arsyeja pse ky lloj bisedimi shumë i përhapur sot ka afri me gjuhën e folur qëndron ndër të tjera, në faktin se për dallim nga aspektet e tjera të komunikimit që njohim përmes internetit – si e-maili dhe forumet për diskutim, është aspekti sinkronik i komunikimit, domethënë i komunikimit që zhvillohet aty për aty, në kohën reale. Së këndejmi gjuha e *chat*-it është e drejtpërdrejtë, joformale dhe më së shpeshti e liruar prej çdo censure.

Në studimin e tij për gjuhën e internetit Dejvid Kristal thotë se pikërisht ndërveprimet sinkrone të *chat*-it janë ato që kanë shkaktuar risimet gjuhësore

⁵ M. Katnić–Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevë, 2001, f. 38.

⁶ *Chat*-i është një program që mundëson komunikim të ndërsjellë përmes kompjuterit dhe pajisjeve të tjera elektronike, që realizohet përmes shtypjes në tastierë. Programi mundëson që krejt çka një shfrytëzues shkruan në kompjuterin e tij pak çaste më vonë të mund ta pranojnë e ta lexojnë të tjerët, ata të cilëve u është dërguar. Fjala është për një formë plotësisht të re komunikimi.

më rrënjësore, që ndikojnë në shumicën e konvencioneve themelore tradicionale të komunikimit shkrimor dhe të atij gojor.⁷ Fushat ku shihen më së qarti këto risime gjuhësore në diskursin *chat* janë shkrimi dhe leksiku si rrafshet gjuhësore më të hapura për risime dhe për shmangie nga standardi.⁸ Pikërisht për arsye se bëhet fjalë për gjuhë spontane dhe ta quajmë të “papërpunuar” është me interes të vëzhgohen karakteristikat gjuhësore të këtij lloji komunikimi. Vëzhgimi im dëshmon se edhe ky komunikim shquhet për ngjeshje të theksuar kuptimore, gjuhësore, për ndenjësi dhe gjallëri ligjërimore në të gjitha rrafshet e gjuhës. Edhe në këtë ligjërim ndeshim përdorim të tepruar dhe më shpesh të gabuar të shenjave të pikësimit ose mungesë të plotë të tyre.

Ky ligjërim shquhet për përdorim të mjeteve joverbale⁹ dhe të elementeve paragjuhësore, simboleve që shënojnë pauzat, intonacionin, shpejtësinë e shqiptimit të fjalëve e të ngjashme por edhe elementet jashtëgjuhësore, që janë simbolet shënuese për lëvizjet e muskujve të disa pjesëve të trupit ose grupit të muskujve të pjesëve të ndryshme të trupit njëkohësisht dhe simbolet që shprehin shpejtësinë e largësinë fizike midis njerëzve me rastin e bashkëbisedimit, pozicionimin hapësinor të pjesëmarrësve në komunikim, etj.

Çka e karakterizon këtë ligjërim shkurt?

Pas shqyrtimit të lëndës bazë gjuhësore janë identifikuar këto veçori të tij: përdorimi i shpeshtë i emotikoneve, verbalizimi i aktiviteteve fizike të njeriut, në rend të parë i të qeshurës dhe të tjera, përdorim i shënjesve prozodikë dhe paragjuhësorë – të gjitha këto të shprehura me shenja të pikësimit. Fjala vjen qëllimi i përdorimit të **emotikoneve**¹⁰, si simbole që imitojnë shprehjen e fytyrës e që krijohen me shenjat e pikësimit, të shkronjave dhe me karaktere të tjera të tastierës, është shprehja e emocioneve dhe e qëndrimeve të atij që shkruan a merr pjesë në bashkëbisedim të njëkohshëm me shkrim. Por, shpesh emotikonet përdoren edhe për arsye shkurtie, për ta ngjeshur ndonjë përmbajtje semantike ose pragmatike e cila në ligjërimin e rë-

⁷ D. Crystal, *Language and the Internet*, University Press, Cambridge, 2006, f. 135.

⁸ D. Crystal, *po aty*, f. 96.

⁹ Siç dihet në gjuhë ekzistojnë dy sisteme të mëdha simbolike e ato janë: sistemi verbal ose lingvistik (shkronjat dhe shenjat e shkronjave) dhe sistemi ligjërimor joverbal ose jogjuhësor.

¹⁰ Sipas studiuesve që kanë objektiv zhvillimin e teknologjive informatike emotikonet e para janë paraqitur më 1982 si sajësë, zbulim, i profesorit Skot Falman nga Universiteti Karnegi Melon. Dhjetë vjet më vonë në literaturën profesionale tashmë mund të flitej për qindra emotikone, derisa sot numri i tyre praktikisht nuk mund të verifikohet, sepse ata shtohen çdo ditë.

ndomtë shprehet me mjete leksikore. Në të vërtetë emotikonet janë zëvendësim më së shpeshti i shenjave të pikësimit, në rend të parë i pikëçuditjes, apostrofit, shkurtesave, e të tjera.

Pos rolit semantik – shtimit të ngjyresave kuptimore, emotikonet shpesh kanë edhe rol pragmatik: sinjalizojnë qëllimin e mesazhit, përkatësisht tërheqin vërejtjen si të kuptohet një porosi. Fjala vjen emotikoni:-) (☺) në fund të një mesazhi ka kuptimin se po bëjmë shaka apo se jemi të gëzuar, të lumtur, me humor të mirë etj., derisa tjetri i shprehur me:-) (☺) se e kemi seriozisht, se jemi të mërzi, të shqetësuar, të pakënaqur, se nuk jemi me humor të mirë etj. Natyrisht ekziston edhe mundësia e kombinimit të më shumë emotikoneve në të njëjtin mesazh me ç'rast kombinohen edhe kuptimet e tyre. Disa nga emotikonet kryesore që përdoren dendurisht, janë paraqitur në vijim:

:-) gëzim, lumturi, buzëqeshje, kënaqësi, miqësi, shaka, etj.;

:-(pikëllim, mërzi, shqetësim, pakënaqësi, seriozitet etj.;

;-) shkelje syri, shaka, ironi, etj.;

:- habi, hutim, tmerrim, etj.;

:P provokim, shaka, shpotitje, tallje, përqeshje etj.;

:* puthje, përqafim, ndjenjë afrie etj.;

:-/ hidhërim, inatosje, zemërim, pezmatim, nervozizëm etj.

Emotikonet përdoren më së shpeshti ndër të rinjtë, që janë njëkohësisht përdoruesit më të mëdhenj të këtij lloji komunikim, si në gjuhën e *chat*-it, ashtu edhe në gjuhën e formave të tjera të komunikimit elektronik, para së gjithash të e-mail-it dhe mesazheve SMS e të telefonave. Programet përkatëse ofrojnë spektër shume të gjerë të këtyre emotikoneve. Arsyeja e përshtirjes kaq të madhe të këtyre simboleve në ligjërimin *chat*, siç thotë Dejvid Kristali në librin e tij *Gjuha dhe interneti*, qëndron në faktin se me fjalë është mjaft vështirë të shprehen në mënyrë ekonomike përmbajtjet që mund të përçohen lehtësisht me emotikonet. Në korpusin që kam vjelë për këtë temë pothuajse gjysma e tyre përmbajnë simbole të këtilla.

Mund të përfundoj se mediet e reja elektronike kanë sjellë ndryshime të mëdha në mënyrat e komunikimit tonë, rrjedhimisht edhe në nxitjen dhe zhvillimin e dukurive të ndryshme gjuhësore e jogjuhësore në ligjërimet e në stilet funksionale të gjuhës standarde shqipe. Në këto ndryshime janë përfshirë edhe shenjat e pikësimit dhe kjo shihet si në sintaksën narrative, si në pasurimin e shenjave standarde të pikësimit përmes përshtatjes së tyre në sajë të gjuhëve programuese dhe teknologjive të avancuara elektronike, si në larminë dhe në funksionin e tyre asnjans dhe stilistik. Krahas kësaj janë zhvilluar edhe dukuri që flasin për përzierjen e formave shkrimore me ato gojore, sidomos në *Facebook*, në rrjetet sociale dhe në komunikimin me mesazhet SMS, ku

vërehet edhe mosrespektim i normës gjuhësore, përdorim i emotikoneve, i shkurtimeve, i mjeteve grafike-stilistike, përdorim i anglicizmave, i neologjizmave, i dialektizmave, i zhargoneve dhe i varieteteve të tjera, si rrjedhojë më së shpeshti i ekonomisë gjuhësore dhe i kufizimeve teknologjike.

Mbizotëron mendimi se ardhmërinë e gjuhës dhe e gjuhëve do të përcaktohet në epoka elektronike. Enciklopedisti Dejvid Kristal, në librin e lartpërmendur *Gjuha dhe interneti* shtron çështje e pyetje që lidhen me gjuhën dhe me ligjërimin digjital, përkatësisht shtron pyetjen nëse ky ligjërime shpreh parimësi, qëndrueshmëri, sistemësi dhe nëse me përgjithësime përkatëse mund të nxirren përfundime gjuhësore të vlefshme për këtë varietet gjuhësor. Mbetet ta thonë studiuesit e gjuhës dhe jo vetëm ata.

